

ویراست نهایی | سال ۱۴۰۲

پروژه روابط راهبردی ایران و ترکیه

بررسی روابط دو جانبه ترکیه و اتحادیه اروپا

خیلی دور، خیلی نزدیک

شبکه تحلیلگران رصدخانه اندیشکده‌ها

رصد خانه اندیشکده ها

عنوان: بررسی روابط دو جانبه ترکیه و اتحادیه اروپا

نویسنده: شبکه تحلیلگران رصدخانه اندیشکده‌ها

ناظر طرح: مرکز همکاری های ریاست جمهوری

طرح جلد و صفحه آرایه: علی حکیمی

نوبت چاپ: اول – تابستان ۱۴۰۲

همه حقوق این اثر برای رصد خانه اندیشکده ها کشور محفوظ است.

در صورت تخلف ، پیگرد قانونی دارد.

نشانی : تهران ، چهار راه ولیعصر ، قبل از برادران مظفر ، پ ۹۰۷

سندوق پستی : ۱۴۱۶۹۳۵۹۵۱ تلفن : ۰۶۴۴ ۰۲۱ ۶۶۹۸ www.rasadkhone.ir

فهرست

مقدمه	۴
عبور از بحران با رمز الحاق	۵
فصل اول: روابط سیاسی / امنیتی	۷
۱-۱ بحران مهاجران	۸
۱-۲ جدایی طلبان کرد	۱۰
۱-۳ حمله روسیه به اوکراین	۱۲
فصل دوم- روابط اقتصادی: اروپا شریکی قدرتمند	۱۳
۲_۱ انرژی	۱۵
۲-۲ مبادلات اقتصادی	۱۷
فصل سوم- روابط فرهنگی	۲۵
۳-۱ اعتراضات ۲۰۱۳ گزی پارک	۲۵
۳-۲ کودتا	۲۶
نتیجه گیری	۲۷
فصل چهارم- پیشنهادات	۲۹
۴-۱- انرژی	۲۹
۴-۲- مهاجران	۳۰
۴-۳- جدایی طلبان کرد	۳۱
۴-۴- بحران سوریه	۳۱
۴-۵- حوزه گردشگری	۳۲
منابع	۳۳

مقدمه

رهبران ترکیه در دو دهه‌ی اخیر یکی از عملگرایانه‌ترین متدهای سیاست خارجه را در روابط بین‌الملل به نمایش گذاشته‌اند. راهبردی مبتنی بر هزینه و فایده صرف که دوست و دشمن دائمی نداشته و بر ائتلاف‌های تاکتیکی و منعطف استوار است. ارتباط ترکیه با اتحادیه اروپا نیز از همین قاعده پیروی می‌کند. دو شریک و همسایه قدیمی که نه تاب جدایی از یکدیگر را دارند و نه قادر به اتحاد باهم هستند. رابطه‌ای که در خاطره تاریخی‌اش از جنگ و اشغال تا دوستی و همسنگری را می‌توان یافت. آنچنانکه بیشترین صادرات ترکیه در سال ۲۰۲۲ به اروپا ارسال شده و یک چهارم واردات کشور هم از این قاره است. توریست‌های اروپایی، سرزمین آناطولی را در سر لیست مقاصد گردشگری خود قرار داده و اروپا برای شهروندان ترکیه گزینه نخست مهاجرت به حساب می‌آید. همانگونه که ارتش ترکیه به‌عنوان یکی از قدرتمندترین اعضای ناتو، برای چند دهه یک سپر دفاعی مطمئن در برابر نفوذ کمونیسم و متحدی فعال در عملیات‌های شرق و غرب بوده است. شرایطی که از یک رابطه‌ای عمیق و پایدار خبر می‌دهد. اما در پشت این آمارهای دلگرم کننده شکاف عمیقی پنهان است. اختلافی که باعث شده رهبران ترکیه حدود سه دهه پشت درب الحاق به اتحادیه اروپا معطل مانده و به سمت عضویت در پیمان‌های چون شانگهای حرکت کنند. در واقع از یک سو اروپا به دلیل اختلافات مذهبی / فرهنگی و شوک اقتصادی به حوزه یورو، چندان مایل به اتحاد با ترکیه نیست و از دیگر سو آنکارا با درک کاهش نقش بروکسل در اداره جهان تلاش می‌کند با ایجاد موازنه در روابط دیپلماتیک، سایه اتحادیه اروپا را از سر سیاست خارجه ترکیه کم کند.

یک واگرایی روشن در روابط ترکیه و اتحادیه اروپا که نشانه‌های آن در مواضع رهبران دو طرف بر علیه هم در سال‌های اخیر آشکار است. اما در حالی که روسیه و چین با استفاده از شکاف ترکیه و اتحادیه اروپا به شرکای اول و سوم ترکیه بدل شده و روابط اقتصادی / سیاسی خود با آنکارا را به سطح "دوستان استراتژیک" گسترش داده‌اند، ایران نتوانسته از چرخش دیپلماتیک ترکیه به نفع خود استفاده کند. حتی آمار حجم مبادلات اقتصادی، همکاری‌های امنیتی / نظامی و همگرایی‌های سیاسی کشورمان و ترکیه در چند سال اخیر از کاهش سطح روابط دو طرف حکایت می‌کند. روندی که اتفاقاً با جهت‌گیری‌های کلان سیاسی تهران و آنکارا برای نقش آفرینی

"مستقل از غرب" منافات دارد. چرا که سیاست خارجی طرفین در بسیاری از جهات شباهت‌های راهبردی با یکدیگر دارد و ظرفیت‌های فراوان همکاری در آن نهفته است.

این گزارش با تمرکز بر "شکاف" اتحادیه اروپا و ترکیه به بررسی روابط اقتصادی، سیاسی، امنیتی و فرهنگی دو طرف پس از به قدرت رسیدن رجب طیب اردوغان خواهد پرداخت و راهبردهایی را در جهت بهره جستن از "سیاست گردش به شرق" ترکیه در حوزه انرژی/ نظامی/ امنیتی و توریست به جمهوری اسلامی ایران ارائه می‌دهد.

عبور از بحران با رمز الحاق

برای ورود به بحث روابط ترکیه/ اروپا نقاط مهم و فراوانی وجود دارد. توافقنامه ۱۹۶۳ آنکارا و پذیرش ترکیه به‌عنوان عضو ناظر جامعه اقتصادی اروپا، تیره شدن روابط پس از جنگ ۱۹۷۴ قبرس یا توافقنامه گمرکی ۱۹۹۵ و باز شدن پای بازرگانان ترک به بازارهای غرب از مهم‌ترین آنهاست. اما این گزارش روابط طرفین را از زمان نامزدی ترکیه برای حضور در اتحادیه اروپا و خصوصاً پس از به قدرت رسیدن حزب و عدالت توسعه پی می‌گیرد. روندی که اتفاقاً پر شتاب و امیدوارکننده آغاز و فقط طی دو دهه به دیوار بزرگ ناامیدی برخورد.

سال‌های واپسین قرن ۲۰م ترکیه روزگار سختی را پشت سر می‌گذاشت. دولت‌های ائتلافی ضعیف، فساد سیاسی/ اقتصادی گسترده، تورم سه رقمی و خطر دائمی کودتا از شاخص‌های مهم این دوران بود. دولت اسلام‌گرایی نجم‌الدین اربکان با فشار بخش‌های نظامی/ سکولار از قدرت کنار رفته و دولت‌های بعدی هم تنها با اتکا به وام‌های صندوق بین‌المللی پول کشور را پیش می‌بردند. در این میان پیوستن به اتحادیه اروپا یکی از مهم‌ترین گزینه‌های ترکیه برای عبور از این بحران بود. معیارهای سخت‌گیرانه غرب در زمینه شفافیت اقتصادی، گردش آزاد اطلاعات، استقلال قضایی و آزادی بیان در کنار سرمایه‌های هنگفت شرکت‌های اروپایی می‌توانست به فضای سیاسی/ اقتصادی کشور نفسی تازه ببخشد. چه آنکه در این سال‌ها سرمایه‌گذاری خارجی فقط حدود یک میلیارد دلار و نرخ رشد کمتر از ۴ درصد بود.

در آخرین روزهای سال ۱۹۹۹ نامزدی ترکیه برای عضویت در اتحادیه اروپا در اجلاس هیلسنکی پذیرفته شد. توافقنامه ابتدایی در سال ۲۰۰۱ مبادله و هشت کمیته فرعی برای تطبیق قوانین ترکیه با اتحادیه اروپا ایجاد

رصد خانه اندیشکده ها

گردید. با حضور کمال درویش مدیر ارشد بانک جهانی در راس وزرات اقتصاد و در پیش گرفتن سیاست‌های انقباضی، کشور گام‌های موثری برای خروج از بحران برداشت. پیروزی لیبرال دموکرات‌های مسلمان در انتخابات ۲۰۰۲ این روند را تسریع کرد. رجب طیب اردوغان شهردار استانبول و عبدالله گل رئیس سندیکای بازرگانان مستقل با شعار پیوستن به اتحادیه اروپا و آزادی اقتصادی در انتخابات ۲۰۰۲ پیروز شدند. بدین ترتیب ترکیه و اروپا گام در مسیری تازه نهادند.